

№ 39 (584)
Кастрычнік 2015 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ **Асоба ў краязнаўстве: калегі – пра Анатоля Шнэйдара –** *стар. 3*

☞ **Памяці краязнаўцы: апошнія знаходкі Аляксея Мехава –** *стар. 5*

☞ **Рэгіён: курныя хаты на Ганцавіччыне –** *стар. 6*

7 кастрычніка прайшло грамадскае абмеркаванне гістарычнага цэнтра Полацка, яго праблем і перспектыв

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Падрабязней чытайце у № 40

На тым тыдні...

✓ 7 кастрычніка ў вёсцы Багданава (Валожынскі раён) пачаўся пленэр да 145-годдзя з дня нараджэння мастака-пейзажыста **Фердынанда Рушчыца**. Яго арганізатарамі сталі Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь і Валожынскі райвыканкам. Удзел у пленэры ўзялі мастакі Кастусь Качан, Алесь Суша, Уладзімір Васюк, Уладзімір Пракапцоў ды іншыя.

Мерапрыемствы да дня нараджэння мастака пройдуць таксама 10 снежня. Перад гэтым плануецца добраўпарадкаваць сямейныя могількі Рушчыцаў і стварыць у памяшканні Багданаўскага аддзялення Вішнеўскай дзіцячай школы мастацтваў экспазіцыю, прысвечаную мастаку.

✓ 8 кастрычніка ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбыўся музейны май-

стар-клас «Падарунак для мамы». На ім дзеці рабілі падарункі для сваіх матуляў і атрымалі запрашальныя квіткі, якія дазволілі ім разам з мамамі прыйсці на музейную акцыю «Музей у падарунак маме», што адбылася ў музеі 12 кастрычніка.

✓ 8 кастрычніка ў мінскай школе № 136 адбыўся першы ўрок праекта «Чытаем па-беларуску з Velcom». Цягам трох месяцаў больш чым у трыццаці школах і ў дзвюх дапаможных школах для дзяцей засабліваццамі пройдуць урокі асноваў беларускай мовы і культуры. Настаўнікам першага ўрока стаў галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка» пісьменнік Уладзімір Ліпскі, на ўроку прысутнічалі і іншыя ўдзельнікі праекта: Раіса Баравікова, Алена Масла, Таццяна Сівец, Юрый Жыгамонт. На запуск праекта былі запрошаны журналісты, якія маглі паўдзельнічаць у інтэр-

актыўных занятках, даведацца пра стаўленне вучняў да беларускіх народных святаў, пагутарыць з арганізатарамі і ўдзельнікамі праекта.

✓ 9 кастрычніка ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбылося падпісанне

Нобелеўскі камітэт прысудзіў прэмію па літаратуры **беларускай пісьменніцы Святлане АЛЕКСІЕВІЧ**. Як кажа афіцыйная фармулёўка – «за шматгалосае гучанне яе прозы і ўвекавечанне пакутаў і мужнасці». Віншваем першую беларускую нобелеўскую лаўрэатку з высокай ацэнкай і зычым усяго самага найлепшага ў яе жыцці і літаратурнай працы.

Падпісанне дамовы

дамовы аб супрацоўніцтве паміж музеем і Саветам Федэ-

ральной нацыянальна-культурнай аўтаноміі «Беларусы Расіі». У мерапрыемстве ўдзельнічалі міністр культуры Беларусі Барыс Святлоў, старшыня Савета Федэральнай нацыянальна-культурнай аўтаноміі «Беларусы Расіі» Сяргей Кандыбовіч, Ганаровы консул Рэспублікі Беларусь у Казані, старшыня аб'яднання беларусаў Казані «Спадчына» Сяргей Марудэнка.

✓ 9 кастрычніка ў Музеі

гісторыі беларускага кіно ўжо трэці раз быў прадстаўлены міжнародны выставачны праект «Капляюшы вернісаж».

Аматары эксклюзіву да 25 кастрычніка змогуць ацаніць капляюшыкі, паланціны, брошкі, маленькія рыдыкюлі, пальчаткі – усё тое, што стварае непаўторны і вытанчаны вобраз. Унікальны дызайн гэтых вырабаў распрацаваны майстрамі з Беларусі, Расіі, Украіны і Літвы.

✓ 10 кастрычніка ў Іўеўскім музеі нацыянальнай культуры адкрылася **персанальная выстаўка Галіны Хайдаравай «Мілы, родны старадаўні горад»**, прысвечаная гораду дзяцінства мастачкі.

✓ 14 кастрычніка ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага адкрылася **Рэспубліканская выстаўка мастацкага тэкстылю «Связуючая нить»**, арганізаваная секцыяй дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва Беларускага саюза мастакоў.

Пра мінулае
Сёння
Дзеля будучыні

Краязнаўчая газета

падпісныя індэксы:
індывідуальны – 63320,
ведамасны – 633202

Дзе нарадзіўся, там і згадзіўся...

27 верасня ў Мазалаўскім сельскім Доме культуры Віцебскага раёна адбылася творчая вечарына «Тут мая вёска, мае карані...», прысвечаная 10-годдзю творчай дзейнасці мясцовага паэта, краязнаўцы, работніка культуры і адукацыі Андрэя Струнчанкі. На мерапрыемстве прысутнічалі яго настаўнікі, калегі, родныя, сябры і знаёмыя. Пад час мерапрыемства дэманстраваліся фільм «Тут я нарадзіўся і вырас».

Нарадзіўся Андрэй у вёсцы Мазалава, дзе і скончыў сярэднюю школу. Пасля была вучоба ў Віцебскім дзяржаўным каледжы культуры і мастацтваў, Віцебскім дзяржаўным універсітэце імя П.М. Машэрава на гістарычным факультэце. Сёння ж тут у магiстратуры папаўняе запас тэарэтычных ведаў і займаецца даследаваннем гістарычнага часопіса «Русская старина». Свой працоўны шлях краязнаўца А. Струнчанка пачаў мастацкім кіраўніком Мазалаўскага Дома культуры (некаторы час яго ўзначальваў), займаў пасаду дырэктара Віцебскага раённага метадычнага цэнтру.

Неаднаразова публікацыі гэтага натхнёнага чалавека з'яўляліся і з'яўляюцца на старонках газеты «Жыццё Прыдзвіння», «Віцьбічы», «Вітэбские вести», «Культура» і іншых пад псеўданімі А. Багін-Хораў, С. Андрэеў, Андрусь Селянін. Часты аўтар «Края-

знаўчай газеты». Знакавае месца знайшлі яго вершы ў альманаха «Прыдзвінскі вянок. На прыступках дасканаласці».

Андрэй – аўтар і арганізатар шэрагу культурных і краязнаўчых праектаў: «Сем цудаў вёскі Мазалава і яе ваколіцаў», «Сем знакамітых асобаў Мілага», «Мазалаўскае вяселле» ды інш. Ён актыўны ўдзельнік канферэнцыяў. Мэтай яго творчай дзейнасці з'яўляецца адраджэнне, зберажэнне і папулярызацыя традыцыйнай культуры беларусаў праз краязнаўства і этнаграфію. Так, цяпер сярод жыхароў і гасцей аграпрадка карыстаецца поспехам экскурсія з інтэрактыўнымі элементамі па этнавістаўцы «З гарышчаў бабуляў і дзядуляў», што з'явілася ў мясцовым Доме культуры дзякуючы сумеснай дзейнасці колішняга дырэктара Святанлы Махлаевай і Андрэя. Жыве і сё-

ня раённае свята гульняў і ігрышкаў «Мазалаўскі карагод гульняў», аўтарамі якога 5 гадоў таму сталі А. Струнчанка і дырэктар Віцебскага раённага цэнтру культуры і творчасці Наталля Буланчыкава. Раённы конкурс на леп-

шы рэцэпт прыгатавання славянскага напою «Квасаўка» стаў асновай брэнда Віцебскага раёна, які культурнікі прадстаўляюць на абласных святах.

Вопыт працы А. Струнчанкі неаднаразова абагульняўся спецыялістамі абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці, дзе сёння працуе вядучым метадыстам па аматарскіх аб'яднаннях. Сваімі напрацоўкамі Андрэй Андрэевіч дзеліцца з калегамі пад час правядзення семінараў, курсаў павышэння кваліфікацыі. Тэарэтычнымі ведамі дзеліцца з навучэнцамі індустрыяльна-педагагічнага каледжа, выкладаючы сацыяльна-гуманітарныя навукі. Акрамя адукацыйнай дзейнасці праводзіць выхавальную працу з навучэнцамі, арганізоўваючы экскурсіі, завочныя падарожжы па Прыдзвінскім краі.

За плённую працу, актыўную грамадзянскую пазіцыю, адраджэнне і папулярызацыю традыцыйнай народнай культуры неаднаразова адзначаўся падзякамі і граматамі аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Віцебскага райвыканкама, Віцебскай абласной арганізацыі Беларускага грамадскага аб'яднання ветэранаў і інш.

Пра А. Струнчанку таксама неаднаразова пісалі мясцовыя журналісты, краязнаўцы і яго навучэнцы.

*Аля МАГОН,
загадчыца Мазалаўскай
сельскай бібліятэкі
Вольга ЖУРАўСКАЯ,
дырэктар Мазалаўскага СДК*

Маладыя мастакі з Карэліцкага раёна сабраліся 19 верасня ў гарадскім пасёлку Мір на пляцоўцы каля Мікалаеўскага касцёла, каб паўдзельнічаць у мастацкім пленэры і выстаўкі-конкурсе «Я малюю гісторыю». Надвор'е спрыяла правядзенню імпрэзы, бо празназаваны сіноптыкамі дождж так і не пайшоў.

Мерапрыемства пачалося з экскурсіі. Пад час гэтай спазнавальна-гістарычнай часткі пленэру дзеці даведаліся, што акрамя замка ў Міры ёсць яшчэ шмат цікавага. Напрыклад, на былой рыначнай плошчы археолагамі былі знойдзеныя рэшткі мураванага будынка XVII стагоддзя, магчыма, ратушы. Таксама экскурсанты да-

ведаліся, што касцёл Святога Мікалая – гэта не толькі мясцовая святыня, але і архітэктурны помнік. Гэта апошні мураваны храм, створаны на фундацыі знакамітага Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі.

Натхнёныя атмасферай мінулых стагоддзяў, маладыя мастакі з захваленнем адлюстроўвалі на паперы сваё бачанне гісторыі, уражання і пачуцці. Але на гэтым усё не скончылася. Створаныя на пленэры малюнкi «апрапуліся» ў паспарту і цяпер экспануюцца на выстаўкі-конкурсе «Я малюю гісторыю». Па яго выні-

ках тры найлепшыя працы надрукуюць на календарыхках, якія потым будзе распаўсюджвацца сярод удзельнікаў пленэру, турыстаў, гасцей пасёлка Мір і ў Мікалаеўскім касцёле.

Падобныя імпрэзы вельмі важныя, бо духоўнае адраджэнне пачынаецца перш за ўсё да ўласных вытокаў. Любоў да роднага куточка закладваецца ў дзяцінстве – акурат тады ідзе працэс фармавання ў маленькім чалавеку нацыянальнай годнасці, актыўнай грамадзянскай і асабістай пазіцыі. Менавіта таму галоўнымі героямі і ўдзельнікамі мастацкага пле-

нэру і выстаўкі-конкурсу сталі дзеці, для якіх у той дзень Мір і касцёл Святога Мікалая заззялі новымі фарбамі. Гэта важная навука перадавалася ім у лёгкай і вясёлай форме, калі

можна было і на іншых паглядзець і сябе паказаць. Ды яшчэ і паспрабаваць сябе ў новых формах творчасці.

Асноўным арганізатарам і фундатарам мерапрыемства выступіла парафія касцёла Святога Мікалая ў Міры, натхняльнікам быў ксёндз-пробашч касцёла, доктар Аляксандр Севасцяноўч.

Тацяна ПАТРОВА

Гістарычны пленэр у Міры

Словы калегай

Краязнаўца, Падзвіжнік, Творца з Талачына

Да 85-годдзя Анатоля Шнэйдара

«Ёсць адзін зусім асаблівы магніт, мацнейшы за ўсе астатнія, што існуюць на свеце. Без яго жыццё перастае быць жыццём, ператвараючыся ў вартае жалю гібенне і духоўную смерць.

Ніякія сілы свету не могуць і ніколі не змогуць пераадолець сілы прыцягнення гэтага магніта.

Імя яму – Родная Зямля».

Калі я пераклаў з рускай мовы гэтыя словы Барыса Александровіча з кнігі «Из пережитого в чужих краях: Воспоминания и думы бывшего эмигранта» (Масква, 1960), мне адразу ж падумалася, што яны цалкам адпавядаюць і Ганароваму грамадзяніну Талачынскага раёна, сябру Саюза журналістаў СССР і Рэспублікі Беларусь, краязнаўцу-даследчыку, кінадакументалісту, гісторыку, культурологу, публіцысту, мастаку-фатографу, неаднаразоваму лаўрэату розных кінафестывалюў, творчых аглядаў і конкурсаў, у тым ліку і міжнародных, – Анатолю Шнэйдару.

Анатоль Антонавіч – аўтар і сааўтар пятнаццаці кніг, больш як сотні дакументальных фільмаў, блізу пяцісот публікацыяў на тэмы краязнаўства, патрыятызму, маралі, культуры, вясковага жыцця, этнаграфіі, мастацтва, архітэктуры, гісторыі, літаратуры, прыроды ды інш. Двойчы занесены ў энцыклапедычныя даведнікі «Кто есть кто в Республике Беларусь» (2009, 2013), у даведнік краязнаўцаў Віцебшчыны і ў слоўнік краязнаўцаў краіны, апублікаваны ў «Краязнаўчай газеце».

Надаўна Талачын наведана ганаровая дэлегацыя з Санкт-Пецярбурга, каб увекавечыць на берагах Нявы імя героя Савецкага Саюза Андрэя Усава. Гасцям Анатолю Шнэйдару прадэманстраваў свой унікальны фільм «Слова пра танкіста Усава» (кінастужка аб гэтым Чалавеку-легендзе была знятая ў 1985 г., яна і праз трыццаць гадоў карыстаецца вялікай увагай і папулярнасцю).

Нарадзіўся А. Шнэйдар 13 кастрычніка 1930 г. у вёсцы Парэчча Талачынскага раёна, скончыў у Оршы тэхнікум чыгуначнага транспарту (1951), аддзяленне журналістыкі Мінскай Вышэйшай партыйнай школы (1963). Працаваў на чыгунцы на станцыі Чусава (Пермская вобласць, цяпер Пермскі край) у 1951 – 1956 гг., у Талачынскім райкаме КП(б)Б, на мясцовым радыё. У 1965 г. стварыў кінастудыю «Летапіс» пры Талачынскім ГДК, якой у 1983 г. было прысвоена ганаровае званне народнай. З 2003 г. А. Шнэйдар на пенсіі.

Я прысвяціў Анатолю Антонавічу кнігу «З берагоў Друці да ракі Мышанка» (2008), а студыя дакументальных фільмаў «Летапіс» «Беларусьфільма» зняла пра яго поўнаметражную стужку «Кінааматар. Восеньскі сон» (аўтары В. Дашук, А. Казазаеў, 2011).

Свой юбілей А.А. Шнэйдар сустракае ў дзівосным росквіце творчых сілаў. Некалькі месяцаў таму пабачыла свет яго новае выданне «Земля над Друцю і Оболянкой» – цікавая, змястоўная і павучальная кніга аб тым, як любіць сваю Бацькаўшчыну і ўсё рабіць дзеля яе красы і магутнасці.

Дарагі Анатолю Антонавіч, з юбілеем Вас! Красавання Вашага жыцця, дзейнасці, творчасці і здароўя!

Міхась МАЛІНОЎСкі,
г. Баранавічы

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» і рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» далучаюцца да цёплых словаў сп. Міхася Маліноўскага і жадаюць Анатолю Антонавічу Шнэйдару і надалей захоўваць моц духа і цела, сваім прыкладам умацоўваць вернасць сваёй Радзіме, любай Бацькаўшчыне.

Ганаровы грамадзянін Талачынскага раёна Анатоль Антонавіч Шнэйдар 13 кастрычніка адзначыў 85-годдзе. Ён нарадзіўся ў в. Парэчча Талачынскага раёна ў сям'і сельскіх інтэлігентаў. Маці, Зінаіда Пятроўна, ураджэнка в. Парэчча, працавала настаўніцай. Бацьку, Антона Пятровіча, пасля заканчэння ў 1927 г. Горацкай акадэміі сельскай гаспадаркі накіравалі ў Талачынскі раён для правядзення калектывізацыі. Ён працаваў інжынерам-землеўпарадкаўшчыкам райземаддзела.

Усё лепшае, што ёсць у характары Анатоля Антонавіча, – ад бацькоў. Ад маці ён узяў любоў да людзей і да прыгажосці, веру ў дабрыню. Ад бацькі – ахайнасць, абавязковасць, патрабавальнасць да сябе. У сям'і Анатоля Антонавіча два сыны і трое ўнукаў. Старэйшы сын Алесь – кандыдат тэхнічных навук, кібернетyk. Малодшы Уладзімір – радыёінжынер-канструктор, займаецца эфірна-кабельным тэлебачаннем.

У 1963 г. А. Шнэйдар скончыў аддзяленне журналістыкі Мінскай вышэйшай партыйнай школы. Доўгі час працаваў у райкаме партыі, у раённай газеце «Сцяг Ільіча», на раённым радыё. У 1983 г. у выдавецтве «Беларусь» выйшла кніга А. Шнэйдара «Талачын. Гісторыка-эканамічны нарыс», у якой было змешчана шмат аўтарскіх фотаздымкаў. Анатоль Шнэйдар сябраваў з Алесем Петрашкевічам і быў членам камісіі па стварэнні кнігі «Памяць. Гісторыка-дакументальная хроніка Талачынскага раёна». З 1991 г. – член Саюза журналістаў СССР.

Фотаздымкі Анатоля Антонавіча друкаваліся ў розных выданнях, перамагалі ў фотаконкурсах, змяшчаліся на вокладках часопісаў. У 1965 г. ён стварыў кінастудыю «Летапіс» (з 1999 г. – кінавідэаклуб). У 1986 г. А. Шнэйдару пашчасціла прадстаўляць свой творчы калектыў на 45-м Сусветным кангрэсе кінааматараў і 48-м міжнародным фестывалі непрафесійнага кіно «Unika-86». Свае праграмы на суд журы і публікі прадстаўлялі тады кінааматары 23 краінаў Еўропы, Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі. Таксама Анатоль Антонавіч браў удзел у міжнародным фестывалі шырокаэкраннага кіно ў сталіцы Аргенціны Буэнас-Айрэсе.

Усяго ж студыяй знята больш за 100 кароткаметражных дакументальных фільмаў розных жанраў і тэматыкі.

Аляксей ШАЛАХОЎСкі,
г. Мінск

Кадр з фільма «Кінааматар. Восеньскі сон»

«АРТ-Жыжаль» прыехаў у Мінск

З 5 па 25 кастрычніка ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» праходзіць выстаўка «Кераміка ночы» па выніках XIII Міжнароднага пленэра па кераміцы «АРТ-Жыжаль» – адной з найбуйнейшых падзеяў у сферы культуры Беларусі.

Пленэр праводзіцца 13 гадоў пад кіраўніцтвам вядомага кераміста, лаўрэата Спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь за дасягненні ў сферы мастацтва Валерыя Калтыгіна і пры арганізацыйнай падтрымцы Бабруйскага гарвыканкама, упраўлення ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Магілёўскага аблвыканкама, Бабруйскага мастацкага музея імя Г.Г. Паплаўскага, Бабруйскай гарадской арганізацыі Беларускага саюза мастакоў.

Цікавая тэма пленэра – «Чалавек у асяроддзі пражывання», што накіравала мастакоў на стварэнне цудоўных твораў. Дэвіз мерапрыемства – «З традыцыі ў сучаснасць праз майстэрства». Гэтам самым майстэрствам дзяліліся больш як 20 майстроў-керамістаў з Беларусі, Латвіі, Літвы, Малдовы, Польшчы, Расіі, Украіны, Францыі, Японіі. Кожны з іх – прадстаўнік унікальнай мастацкай школы, таму не дзіўна, што бабруйскі рэгіён, дзе традыцыйна ладзіцца пленэр, уяўляе сабой прастору міжкультурнага дыялогу, які ў сваю чаргу на тры кастрычніцкія тыдні перанёсся ў памяшканне сталічнай галерэі праз мастацкія творы з уважлівым у іх аўтарства інтэрнацыянальнай каманды мастакоў.

Павел САПОЦЬКА

Для тых, хто вывучае свой радавод

Гісторыя Іўеўшчыны ў фондах Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі ў Гродне

(Заканчэнне. Пачатак у № 38)

Жыхары займаліся ганчарствам, вырабам папчохаў і ваўняных рукавічак. Праводзіўся невялікі гандаль льном і семям.

Паводле падання, мястэчка заснаваў князь жамойцкі Трабус, які пабудаваў тут некалі на ўзгорку драўляны замак.

Пад канец XV ст. княжна Марына, дачка князя Міткі Сякеры і ўдава князя Сямёна Сямёнавіча Гальшанскага (Трабскага), запісала маентак Трабы свайму ўнуку па сястры Эльжбеце, жонцы Яна Гаштольда, Альбрэхту Гаштольду, ваяводзе трокскаму. У 1543 г. усе маенткі Гаштольдаў, а з імі і Трабы пасля смерці бяздзетнага Станіслава Гаштольда, мужа Барбары Радзівіл, перайшлі да караля Жыгімонта I Старога, каторы падарыў Трабы свайму сыну Жыгімонта II Аўгусту. Згодна з казённымі спісамі ў 1569 г. трабскія маенткі становяцца прыданымі да стала каралеўскага, а потым (1598) пераўтвараюцца ў староства, куды ўваходзіць мястэчка Трабы з фальваркамі і прылеглымі землямі.

З 1766 г. было ва ўладанні Фрэнскевіча, а потым Сянковічаў. На сейме 1773 – 1775 гг. Рэчы Паспалітай перадалі трабскія маенткі ва ўласнасць Дамініку Нарбуту.

Але найбольш вялікую і цікавую гісторыю маюць Геранёны. Тут нават выбіралі караля. У 1433 г. вялікі князь літоўскі Жыгімонт Кейстутавіч за заслугі падарыў Геранёны Яну Гаштольду. Дарэнне гэтае пацвердзіў у 1493 г. кароль Аляксандр.

Трабы. Царква Св. Пятра і Св. Паўла

Ваявода віленскі Войцех Гаштольд, сын Марціна, ваяводы трокскага, пабудаваў у Геранёнах замак і фундаваў у 1529 г. тутэйшы касцёл, устанавіў пры ім алтар.

У часы бескаралеўства ў Рэчы Паспалітай у 1575 г. у Геранёнах адбылося некалькі з'ездаў шляхты ВКЛ з мэтай праясніць, каго выбраць на прастол караля і вялікага князя літоўскага, а таксама над спосабамі атрымання ад будучага манарха сваіх правоў і свабоды. На першы з гэтых з'ездаў Станіслаў Карсніцкі, суддзя серадскі, паспяхова прапанаваў кандыдатуру Стэфана Баторыя, які і стаў каралём польскім насуперак волі магнатаў, паводле патрабавання дробнамаянтковай шляхты, даў ёй шмат прывілеяў.

Пасля смерці Станіслава Гаштольда, апошняга з роду Геранёны ў 1542 г. перайшлі

ў каралеўскую ўласнасць. У XVII ст. гэты маентак як каралеўскі быў ва ўпраўленні Пацаў, з каторых Міхаіл, ваявода віленскі і гетман літоўскі, запісаў Геранёны ў 1670 г. разам з Ліпнішкамі, Ноствічамі, Рэміравам і Антаколем на даход дзяржаўнай артылерыі, але з-за злоўжывання генералаў геранёнскія маенткі з часам перайшлі ва ўласнасць князю Сапегу.

У XIX ст. Геранёны належалі Корвін-Мілеўскім. У 1866 г. тут было 35 дамоў і 242 жыхары.

У дакументальных крыніцах архіва ўтрымліваюцца даволі значныя звесткі па генеалогіі жыхароў Іўеўшчыны. У фондзе «Суботніцкі касцёл» маюцца метрычныя кнігі рэгістрацыі народжаных за 1882 – 1886 гг. і метрычныя кнігі рэгістрацыі памерлых за 1878 – 1897 гг. У фондзе «Геранёнскі касцёл» – метрыч-

ныя кнігі рэгістрацыі народжаных за 1844 – 1848, 1885 – 1890 гг., у фондзе «Іўеўскі касцёл» – метрычныя кнігі рэгістрацыі народжаных за 1842 – 1887 гг., метрычныя кнігі рэгістрацыі шлюбаў за 1863 – 1878 гг., метрычныя кнігі рэгістрацыі памерлых за 1848 – 1892 гг.

У фондзе «Ашмянскі дэканат» захоўваюцца метрычныя кнігі рэгістрацыі народжаных каталікоў геранёнскага і трабскага касцёлаў за 1840 г., метрычныя кнігі рэгістрацыі шлюбаў каталікоў геранёнскага, іўеўскага, лаздунскага, суботніцкага, трабскага касцёлаў за 1840 – 1841 гг.

У фондзе «Вішнеўскі дэканат Ашмянскага павета» маюцца метрычныя кнігі рэгістрацыі народжаных каталікоў іўеўскага, лаздунскага, суботніцкага, трабскага, геранёнскага касцёлаў за 1838, 1855, 1864 – 1972 гг., метрычныя

кнігі рэгістрацыі народжаных, шлюбаў, памерлых каталікоў геранёнскага, трабскага, суботніцкага, іўеўскага, лаздунскага касцёлаў за 1851, 1855 – 1874 гг. і метрычныя кнігі рэгістрацыі памерлых каталікоў іўеўскага, лаздунскага, суботніцкага, трабскага, геранёнскага касцёлаў за 1838 – 1872 гг.

У фондзе «Ашмянскае благачыне» маюцца метрычныя кнігі рэгістрацыі народжаных, шлюбаў і памерлых праваслаўных юраціскай, трабскай, бакштаўскай царкваў за 1864, 1867 – 1879 гг.

Крыніцы па генеалогіі шляхты Іўеўшчыны ўтрымліваюцца ў фондзе «Ашмянскі і Лідскі павятовыя маршалкі», дзе ёсць паямейныя спісы дваранаў і метрычныя выпіскі дваранаў Ашмянскага павета, алфавітныя, імяныя і паямейныя спісы дваранаў Лідскага павета за 1832, 1851, 1861 – 1863, 1891, 1902 – 1903 гг.

У фондзе «Трабскае лясніцтва» ёсць звесткі аб правядзенні лесакультурных і меліярацыйных працаў у Трабскім і Бакштаўскім лясніцтвах за 1910 – 1913 гг.

М. САЧОК, г. Гродна

Геранёны. Касцёл Св. Мікалая

Абрады і звычай Дзісеншчыны

Вясеме

(Заканчэнне артыкула. Пачатак у № 38)

Аднак былі выпадкі, што з царквы ехалі і да маладога, а заканчалі вяселе ў маладой. Гэта здаралася тады, калі малады ішоў у прымакі.

Ад вянца ехалі ўжо ў крыху змененым парадку. На першай павозцы ехаў музыка ці музыкі, якія павінны былі граць як мага галасней, асабліва праязджаючы праз месцішчыны ці вясковыя вуліцы. За музыкамі ехалі маладыя, надкоснік са сваёй дружкай, ён жа і кіраваў канём; далей сват і свацця, прычым сват кіраваў канём. Далей садзіліся як папала, прытрымліваючыся правіла, каб дружкі ехалі са сваімі дружбаў. Трэба дадаць, што ў гэтым вясельным картэжы маглі прымаць удзел і іншыя вясельнікі, якія не належалі да дружбаў.

Калі вясельнікі ехалі з царквы, на вуліцах ім закладалі рагаткі: на стол, засланы белым абрусам, клаўся хлеб-соль – невялікая буханка хлеба з выразанай у верхняй скарынцы ямкай, куды насыпалася соль; ставіліся пляш-

ка гарэлкі і дзве чаркі на талерцы. Дваіх жа маладзейшых хлопцоў бралі лёгкую жэрдку і перагароджвалі гэтай жэрдкай сярэдзіну дарогі. Не затрымаўца перад жэрдкай або аб'ехаў яе збоку лічылася вельмі няветлівым. Прысутныя пры стала хуценька падносілі маладым хлеб-соль ды напоўненыя чаркі, віншавалі іх. Маладыя ж выпівалі чаркі, а маладая брала хлеб і ветліва дзякавала. У гэтым часе сват падыходзіў да стала і клаў на ім пэўную суму грошай, аднак не меншую вартасці гарэлкі.

На гэтым цырымоніі і канчалася. Музыка зноў пачыналі граць, і вясельнікі ехалі далей.

Пад'язджаючы да дому, музыкі асабліва стараліся граць нешта задэрыстае, пазней станавіліся ля ганку і прадаўжалі граць, пакуль усе госці не ўвайшлі ў хату. На парозе маладых спатыкалі бацькі, багаслаўляючы тых святым абразам. Маладыя, стаўшы на калені на падцелены раней дыванок, цалавалі абраз, а пасля абаіх бацькоў у руку. Устаўшы з каленаў, яны выпі-

валі па невяліччай чарцы гарэлкі, закрашанай мёдам, ды за бацькамі ўваходзілі ў сярэдзіну і садзіліся на покуці пад абразамі; па бакох ад іх садзіліся дружбаў са сваімі дружкамі. Не садзіліся толькі старшая свацця і сват, яны мелі пэўныя абавязкі ў часе вясельнай бяседы. Пасля першай чаркі ўсе бяседнікі пачыналі званіць нажамі і відэльцамі аб талеркі ды крычаць: «Горка маладым!». Тыя павінны былі ўстаць, пацалавацца і выпіць напоўненыя ў міжчасе чаркі. Пасля маладых «горка» крычалі і дружбе, а таксама і некаторым гасцям, але найбольш даводзілася маладым. Яны ж павінны былі ўважаць, каб не ўпіцца на сваім вяселлі, што не лічылася вялікім гонарам.

Па нейкім часе свацця ўносіла пад акампанемент адмысловых каравайных песняў вясельны каравай, парэзаны на невялікія кавалкі. У каравайных песнях чамусьці падсмейваўся толькі сват, а на ўсякія лады выхвалялася маладая – як баяла галубачка або анёлачак. Заканчаліся гэтыя спевы наступнымі звароткамі:

А сват свацці дый сплёў лапіці
з тойстых лык,
А сам ходзіць, харабруець, як індык!

Або на заканчэнне спявалі і гэтак:
Калі, сват, гарэлкі не дасі,
Караваю трасу ты з'ясі!

Удаючы зазлаванага, сват выбягаў за дзверы і за хвіліну вяртаўся з пляшкамі гарэлкі, якія расстаўляў на стала. Абрадаваныя пяюнні замаўкалі і надзялялі свата вялікім кавалкам караваю. Канчалася гэта такім чынам, што прысутныя крычалі свату і свацці «горка».

Тым часам моладзь пераходзіла ў іншае памяшканне з музыкамі на танцы, да іх далучаліся і некаторыя старэйшыя, якім таксама яшчэ хацелася ўспомніць маладыя гады. Звычайна ў танцах прымалі ўдзел не толькі вясельнікі, але ўсе ахвотныя.

Назаўтра, крыху праспаўшыся, пачыналі збірацца да пераезду ў дом маладога. Ехалі бацькі маладога, сват са сваццяй ды ўся дружба, якая цяпер ужо называлася прыданымі і прыданкамі. Ехалі таксама і бліжэйшыя сваякі маладой, уключаючы бацькоў маладой ды абавязкова хросных. Сват жа падчыннай апекай свацці павінен быў даставіць на месца пасага, які залежаў у большасці ад замжнасці бацькоў маладой і складалася з розных прыбыткаў.

Перад выездам з дому маладога сват выкупляў пасага. Браты і сёстры маладога абмотвалі поясам ці вяршоўкай куфар і не дазвалялі яго выносіць, аж пакуль не атрымоўвалі жаданага выкупу.

Васіль СТОМА

Працяг тэмы. Першыя публікацыі гл. у № 46 за 2014 г. і №№ 1, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 24, 26, 31, 36, 38 за 2015 г. Друкуецца з захаваннем асаблівасцяў аўтарскай мовы.

Палітрук
Пётр Равякоў

Памяці крязаўцаў

З матэрыялаў апошніх росшукаў

Сёлета 5 верасня ва ўзросце 53 гадоў заўчасна пайшоў з жыцця жлобінскі крязаўца, калекцыянер, удзельнік ліквідацыі наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС, маёр унутранай службы МУС у адстаўцы Аляксей Мехаў (1962 – 2015). Незадоўга да смерці ён перадаў мне матэрыялы пра трагічны лёс свайго дзядулі – палітрук чыгуначнай станцыі Жлобін Пятра Васільевіча Равякова.

Падам кватэра яго жыццяпіс. Народзіўся П. Равякоў у 1904 г. у Жлобіне. У 1940 г. скончыў трохмесячныя партыйныя курсы пры палітупраўленні Наркамата шляхоў зносінаў СССР і быў прызначаны палітруком на станцыю Жлобін.

У пачатку ліпеня 1941 г., калі немцы знаходзіліся на подступах да Жлобіна, Пятра Равякова арыштавалі і

Крыж на магіле П. Равякова на закрытых сёння могілках на вуліцы Савецкай у Жлобіне

рашэннем Ваеннага трыбунала 21-й арміі прыгаварылі да 10 гадоў пазбаўлення волі. Склад злачынства быў наступны: «распаўсюджванне пракапацыйных чутак». Пазней раскажаў: прылюдна выказаўся зняважліва пра вышэйшае ваеннае камандаванне, якое запэўнівала савецкіх грамадзянаў, што «Чырвоная армія немцаў шапкамі закідае, калі тыя нападуць на краіну Саветаў», а ў рэальнасці варожыя танкі ўсяго за некалькі тыдняў вайны дайшлі аж да Жлобіна.

Пад час знаходжання ў зняволенні П. Равякоў некалькі разоў пісаў заявы, каб яго адправілі на фронт. Але Перамогу ён сустрэў у лагеры. 1 чэрвеня 1945 г. яго справу разгледзела Вайсковая калегія Вярхоўнага Суда СССР. Неўзабаве яго выпусцілі на волю. Але трагічна загінуў меней як праз год: падарваўся на міне на сваім гародзе.

...14 лютага 1995 г. Вайскавай калегіяй Вярхоўнага Суда Рэспублікі Беларусь П. Равякоў быў рэабілітаваны.

Мікалай ШУКАНАЎ,
г. Жлобін

Страчаная спадчына: могілкі Слонімшчыны

(Заканчэнне. Пачатак у № 38)

Трэція – на заходнім ус-крайку горада, побач з лютэранскімі і Ружанскімі, паміж сённяшнімі вуліцамі Брэсцкай і Шашэйнай. У 1994 годзе паводле праекта архітэктара Леаніда Левіна тут быў створаны мемарыяльны комплекс у памяць яўрэяў з ліку насельніцтва Слоніма і раёна, якія загінулі ў часы Вялікай Айчыннай вайны. Тысячы каменных мацэваў, у тым ліку і помнікі дынастыі слоніmsкіх равінаў, нямыя сведкі фашысцкіх масавых расстрэлаў на мясцовых могілках, былі разбураныя ўжо ў пасляваенны час. Цяпер пра іх нагадваюць толькі старыя фотаздымкі.

У XVI стагоддзі Заходнюю Еўропу ахапіла полымя рэлігійных войнаў, выкліканае распаўсюджваннем ідэяў Рэфармацыі. Рух, што імкнуўся да пераўтварэнняў унутры каталіцкай царквы, паступова ахапіў увесь кантынент. У выніку ў ВКЛ, дзе, у адрозненне ад Захаду, панавала рэлі-

гійная талерантнасць, накіраваліся тысячы перасяленцаў, якія шукалі тут паратунку, знаходзілі новае месца для жыцця і працы. Сярод іх былі лютэране – прадстаўнікі новай плыні хрысціянства, заснаванай пачынальнікам Рэфармацыі Марцінам Лютэрам. Паступова новы рух пачаў распаўсюджвацца ў мястэчках і гарадах Беларусі. У тым ліку і ў Слоніме, дзе насупраць Ружанскіх могілак,

Старыя яўрэйскія могілкі на Замосці

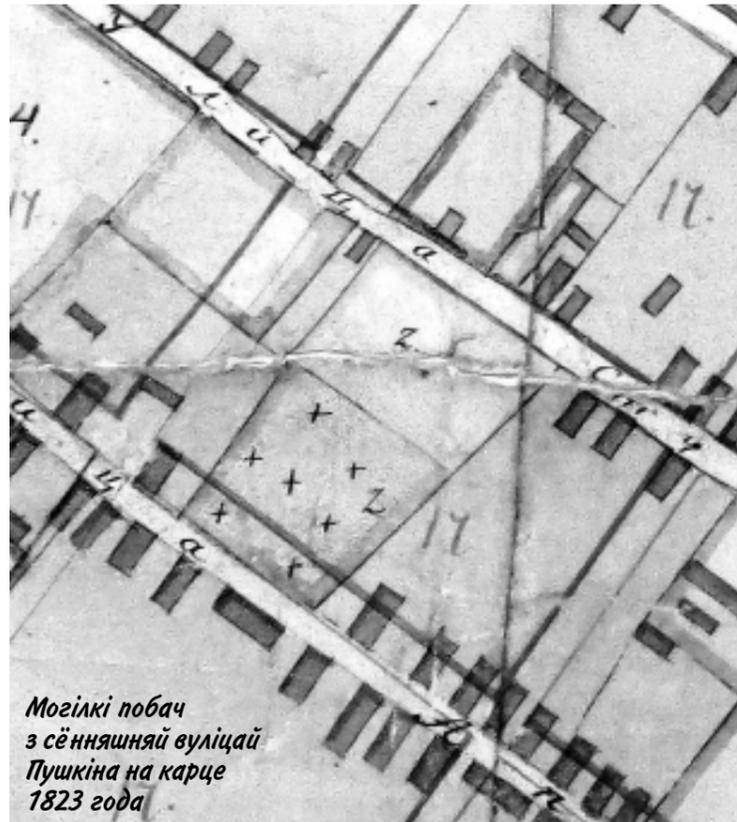
на супрацьлеглым баку вуліцы Ружанскай, размясціліся Лютэранскія могілкі, якраз на тым месцы, дзе сёння знаходзіцца незабудаванае ўзвышша. Колькасць лютэранаў у горадзе ніколі не перавышала іншыя канфесіі. Аднак іх абшчына заўсёды вылучалася сваёй актыўнасцю і еднасцю.

Яшчэ адны хрысціянскія могілкі месціліся побач з Іезуіцкім калегіумам, паміж вуліцамі Апанасаўскай (цяперашняя Пушкіна) і Студэнцкай, адразу ж за сучасным будынкам рэдакцыі газеты «Слоніmsкі веснік».

Ваенныя ліхалеці і нядбайнае стаўленне ў мірны час прывялі да таго, што колішнія слоніmsкія могілкі зніклі з карты горада, застаючыся толькі плямінамі на старых планах і саступіўшы месца новым. Такая тэндэнцыя характэрная для ўсіх часоў і мае месца ў гісторыі любога народа. У іншым выпадку ўся прыдатная зямля была б занятая амаль выключна могілкамі для тых людзей, якія жылі да нас. Яны заслужылі як мінімум згадкі пра сябе ды месца і ў без таго абяднелай гістарычнай памяці беларусаў, якія знаходзяцца ў шчаснай недасведчанасці.

У той жа час захаваныя Ружанскія могілкі варта прылічыць да найбольш значных помнікаў нашага горада. Вядома, у адрозненне ад шырока вядомых культавых пабудоваў, яны не знаходзяцца навідавоку, але здольныя данесці гісторыю Слоніма значна лепш, чым усе астатнія разам узятая. Распавесці пра тое, як горад быў прытулкам чалавеку на яго шляху да невядомасці, апошнім прыпынкам перад якой і былі могілкі.

Васіль ГЕРАСІМЧЫК

Могілкі побач з сённяшняй вуліцай Пушкіна на карце 1823 года

Кніга ЛЮДСКОЙ УДЗЯЧНАСЦІ

У 2010 годзе, да 100-годдзя з дня нараджэння Ларысы Геніюш, у выдавецтве «Лімарыус» выйшаў двухтомны збор твораў слаўтай паэtkі і прысвечаны ёй выпуск біяграфічнага альманаха «Асоба і час». Аднак, паводле словаў укладальніка гэтых выданняў Міхася Скоблы, засталася падрыхтаванага матэрыялу яшчэ на адзін том. І такое выданне, як працяг папярэдніх, нядаўна з'явілася на паліцах кнігарняў – «Духу магутныя чары...: Ларыса Геніюш ва ўспамінах, лістах, архіўных матэрыялах» («Лімарыус», серыя «Беларуская мемуарная бібліятэка»). Укладанне, прадмову і каментары здзейсніў М. Скобла.

Успаміны Рыгора Барадзіліна, Адама Мальдзіса, Масея Сяднёва, Паўліны Мядзёлкі, Міхася Чарняўскага, Вольгі Іпатавай, Зянона Пазняка, Аляксея Марачкіна, Дануты Бічэль, Уладзіміра Арлова друкаваліся раней у біяграфічным альманаху «Асоба і час», чатырнаццаць успамінаў былі напісаныя адмыслова для гэтай кнігі.

Асобны раздзел склалі адрасаваныя Л. Геніюш лісты Канстанціна Езавітава, Уладзіміра Караткевіча, Язэпа Найдзюка, Фёдара Янкоўскага, Міколы Прашкова, Алеся Траяноўскага ды інш. Змешчаная ў гэтым раздзеле эпістальярная спадчына друкуецца ўпершыню (апрача ліста Васіля Захаркі – Міколу Аўрамчыку і Ларысе Геніюш, што публікуецца паводле альманаха «Асоба і час: выпуск 3»).

Раздзел «Dubia» ўтрымлівае артыкул Л. Геніюш «Ці наступіць гэты доўгачаканы рашучы паварот?», які ў 1971 годзе вывез з Зэльвы Васіль Быкаў ды перадаў на захаванне Нілу Гілевічу, а народны паэт (больш як праз 40 гадоў) уру-

чыў укладальніку гэтай кнігі для публікацыі. Артыкул прысвечаны становішчу беларускай культуры і мовы, панаванню рускай мовы ва ўсіх сферах жыцця (і не згубіў, на жаль, сваёй актуальнасці і цяпер). Публікацыя суправаджаецца прадмовай Н. Гілевіча «З рук Васіля Быкава» і пасляслоўем укладальніка.

У дадатку да кнігі змешчаныя архіўныя тэксты, што друкуюцца ўпершыню ды істотна дапаўняюць жыццяпіс Ларысы Антонаўны: лісты «Максім Танк – Аляксею Карпюку», «Аляксей Карпюк – Пятру Глебку», «Аляксандр Калодка – Янку Запрудніку», верш Міколы Ермаловіча «Ятвягі» з прысвячэннем: «Нашчадкам слаўных ятвягаў – Ларысе і Янку Геніюшам», артыкул Арсеня Загорнага (псеўданім Янкi Запрудніка) «Памерла Ларыса Геніюш», а таксама артыкулы М. Скоблы, што прагучалі на радыё «Свабода» ў цыкле перадачаў да 100-годдзя Л. Геніюш у жніўні 2010 года, публікуюцца пад агульным загаловам «Чайка з лётар арліным: гісторыі з жыцця Ларысы Геніюш». Дапаўняе выданне шэраг фотаздымкаў.

Кніга будзе карыснай гісторыкам, крязаўцам, філолагам, а таксама ўсім аматарам прыгожага пісьменства.

Алесь САЧАНКА

Наступілі халады. Вяскоўцы вымушаныя рэгулярна паліць у печках і печах. Сучасны чалавек не задумваецца, што яшчэ зусім нядаўна – пайтара стагоддзі таму – пачное ацяпленне было інакшым: нашы продкі жылі ў курных хатах, у якіх не было комінаў (гл. мал. 1). Але якраз 150 гадоў таму было адмененае прыгоннае права – і сітуацыя пачала паляпшацца.

Дым з печы ці ад смаляных лучынаў (тагачасных «таршэраў») выходзіў праз «варшок» – адмысловую адтуліну ўгары. Вялікакруговіцкі старажыл Уладзімір Рапейка (нарадзіўся ў 1912 г.) казаў, што яго баба яшчэ застала такое жылло. Значыць, яно было ў XIX ст. і пра яго помнілі людзі ў стагоддзі XX. Праўда, яму запомнілася, што, каб абагрэць убогую хаціну, цяпельца раскладалі на блясе, якая была падвешаная да столі. Самі людзі, каб не нахапацца дыму, сядалі на падлогу (якая звычайна тады была глінянай). Па ўсёй верагоднасці, старажыл няправільна зразумеў, і баба мела на ўвазе не печ, а прыстасаванне для лучыны. Але прычым такі самы: дым ішоў у адтуліну.

Панавала антысанітарыя (досыць сказаць, што мыцца рэгулярна не было прынята да XX ст.). Таму хваробы былі частымі гасцямі ў вяскоўцаў. Для іх былі дарагімі паслугі прафесійных лекараў, якія абслугоўвалі толькі заможны клас. У выпадках патрэбы, якая наступала хіба толькі тады, калі чалавек не на жарт скруціць, звярталіся да народных знахараў і шаптухаў. Нават роды прымалі павітухі (павітуха – спрактыкаваная і паважаная жанчына, якая валодала прыёмамі народнай медыцыны і выконвала акушэрскія функцыі, а таксама шматлікія абрады, звязаныя з адражаннем пупавіны, першым купаннем і спавіваннем дзіцяці, укладаннем яго ў калыску і інш.). Аднак не было б шчасця, ды няшчасце памагло: ад вошай, прусакоў, заразных хваробаў, якія павінны былі ў тых умовах не пакідаць людзей, ратавалі якраз курныя хаты: дым такім чынам становіўся дэзінфекцыйным сродкам.

Толькі пасля адмены прыгоннага права (1861 г.) адбыўся пэўны віток у эвалюцыі жыллёвых умоваў нашых продкаў. І ад курных хатаў нашы землякі масава пачалі пазбаўляцца менавіта ў той час. І хаця новае жылло – так званая белая хата – было не нашмат лепшае, гэта быў крок наперад. Удасканаліліся многія элементы хатаў. У прыватнасці, падлогу пачалі слаць з дошак, а не з гліны, якая стала прыкметай беднасці.

(У Раздзялавічах, як паведамлі мясцовыя жыхары, на пачатку XXI (!) ст. яшчэ была такая хата, у якой жыла старая бабуля.) На вокны зачалі ставіць шкло – раней яны завешваліся бычыным пухіром, а на зіму затыкаліся анучамі ці закрываліся аканіцамі, завешваліся саламянымі матамі. Самі вокны яшчэ доўгі час былі малымі. Павялічваліся памеры хат. У пачатку XX ст. усё часцей пачалі рабіць хаты з так званай святліцай – чыстай палавінай. Нярэдка яе дабудоўвалі да старых.

Курная хата, што захоўвалася яшчэ ў 1930-я гг. у в. Вялікія Чучавічы, непадалёк в. Вялікія Круговічы

насыпаў кадушку жыта, запрог гэтых быкоў ды павёз на той млын малоць. Там была вялікая чарга, і ён

нашы людзі глядзяць на гэтых майстроў з нашых макавых, якія былі такія панятлівыя, таксама прыву-

такую печ, каб дым не йшоў у хату?» Вось і гэтыя кругавіцы паралі, што ёсць у Дзяніскавіч гэтакі чалавек, што знае, як зрабіць гэтакую печ, што дым не пойдзе ў хату.

Дзед зараз жа паехаў на таго чалавека ў Дзяніскавічы. Прывёз таго пачніка сюды ў Макава. Давай яго яшчэ пайць добра водкаю – водкі не бракавала. Пасля выпіўкі гэты чалавек праспаўся, устаў і пачынае сваю работу каля печы. Напрыходзіла з цэлага сяла людзей, і пазіраюць, як ён будзе гэту печ рабіць. Вось ён пачаў і рабіць сабе. Людзі пазіраюць і прывучаюцца да гэтага.

Ён там і рабіў, можа, дватры дні, і ўвесь час людзі былі каля яго, цікава было глядзець. Калі ўжо скончыў печ, трэба паліць у печы. Таксама ўсе збегліся глядзець: дзіва будзе, дым пойдзе ў комін, а не ў хату. І вось гэты пачнік набраў ужо дроў, барэ паліць іх у печы. Пайшоў дым добра. Праўда, пайшоў дым уверх. Дыму ў хаце няма. «Вось, – кажа, – браце, добра гэта хата. Такое дзіва – то трэба зрабіць. Гэта майстар добры». Той дзед з радасці, што гэта так добра, гарнец (3,3 літры. – А.Т.) гарэлкі на стол. Давай піць ды спяваць. Такого майстра знайшлі. Будзем усе так рабіць. Таго печніка напайў, добра заплаціў яму, запрог коней і завёз яго назад дадому.

І вось так памаленьку, так ужо гледзячы на яго, пачынаюць так сабе дом рабіць і печ. (Пераказана блізка да тэксту па: Obrebski J. Polesie / Redakcja naukowa i wstep Anna Engelking. – Warszawa: Oficyna Naukowa, 2007. – S. 455 – 457.)

Калі з'явіліся сучасныя хаты

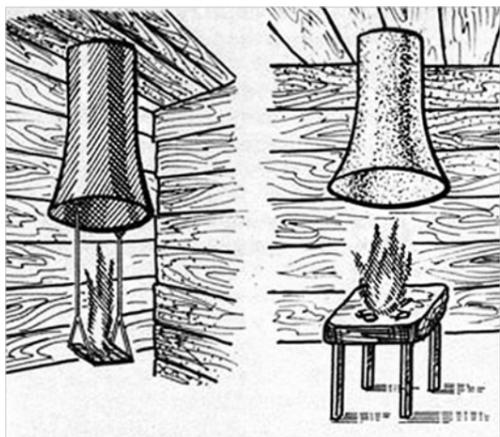
Змены ў розных частках сённяшняга Ганцавіцкага раёна (адкуль я родам, з в. Круговічы) адбываліся па-рознаму. У сілу прыналежнасці паўночных

спыніўся на пастой у адной хаце, дзе была печ з комінам, што дым выпускаў. Не была курная. Вось яму спадабалася тая хата, што няма ў ёй дыму. Прыехаў той дзед дадому з той кадушкаю. Мукі намаляў і прыехаў. Назбіралася старых паглядзець, якая гэта мука, што недзе млын ёсць. Гэты дзед і кажа: «Гэта не дзіва, што якая мука. Але што там за хаты ёсць! Там, – кажа, – няма дыму ў хаце. Такія хаты, што паліцца і дым пайшоў у комін, а ў хаце чыста, няма дыму. Я сабе зраблю такую. Грошы ў мяне ёсць».

Вось прыйшла зіма. Гэты дзед назносіў лесу. Папрасіў людзей, каб памаглі: «Зраблю хату. Пакажу вам дзіва». Усе запраглі быкоў, прывезлі гэты лес.

Прышла вясна. Дзе ж узяць работнікаў? Гэта ж трэба такія вуглы, як цяпер называюць, нямецкія. Даведаўся гэты чалавек, што быў у Круговічах такі дзед, што мог рабіць гэтыя вуглы. Вось ён і пайшоў у Круговічы. Наняў людзей, напайў іх добра гарэлкаю: у яго не бракавала грошай, то не шкадаваў для работнікаў сваіх. Прывёў ужо ў Макава гэтых людзей.

Вось калі ўжо ўзяліся за яго работу, вось ужо нахадзіліся нашы людзі паглядзець, якія майстры з Круговічаў прыйшлі. Адзін з тых кругавіцоў быў старэйшы. Ён ужо рабіў такую хату. То ён не працаваў, толькі рысаваў. Нарысуе і крычыць на іх: «Ну, добра рабеце! Рук не пабеце!» А

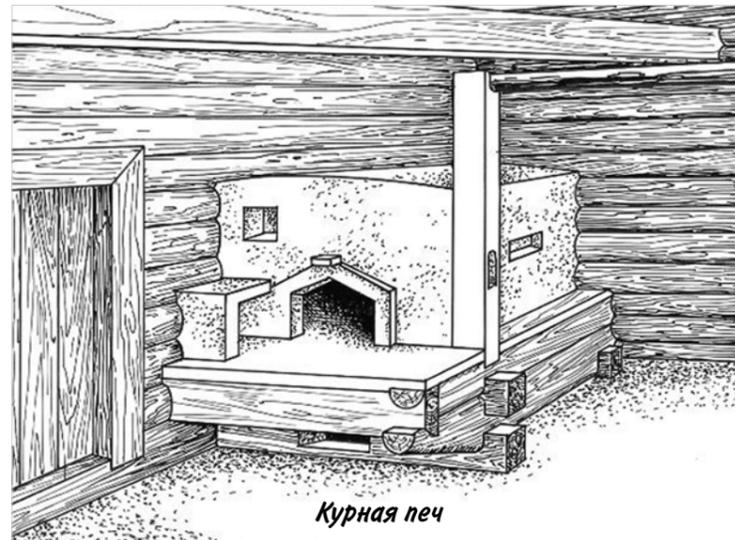
Прыстасаванні для лучыны ці маленькага цяпельца

вёсак раёна (Агарэвічаў, Воства, Дзяніскавічаў і інш.) да сярэднебеларускай культурнай паласы, што вылучалася ў параўнанні з паўднёвымі дабрабытам сельніцтва, жыхары тых паселішчаў перадавалі прагрэсіўныя элементы сваім суседзям у паўднёвым баку, як іх называлі, палешукам. У прыватнасці, адзін стары макавец, Сямён Амеляновіч, – рэспандэнт сlynнага польскага этнографа міжваеннага перыяду Ю. Абрэмбскага – летам 1934 г. падзяліўся такімі ўспамінамі са свайго дзяцінства (паводле нашых разлікаў яно прыпала якраз на 1860 – 1870-я гг.):

Быў адзін у Макаве багаты чалавек. Таксама жыў у курной хаце. А вось млыноў нідзе не было (у іх наваколлі. – А.Т.). Гэты дзед пачуў, што ў Лахаўшчыне быў млын вадзяны. І вось ён

чыліся да гэтай работы, бо яны мелі ахвоту нават на вучыцца. Гэты старэйшы з Круговічаў, то амаль заўсёды быў п'яны. Той дзед быў багаты – даваў водкі, каб не сапсаваць дома, каб добра зрабіць. (Варта заўважыць, што сапраўды ў той час нанятых людзей прынята было падпойваць, інакш яны могуць спецыяльна выконваць работу някасна, таму апавядальнік і падкрэслівае ролю гарэлкі. – А.Т.)

Збудаваў, праўда, гэты дом. Той дзед абышоў кругом гэты дом і вельмі пахваліў работу, што, значыць, добра зрабілі. Ну, і ўзялі піць гэту водку. І кажа ён: «Ну, добра. Зрабілі дом, так зрабілі. Але дзе ж гэткага работніка ўзяць, каб зрабіў

Курная печ

Як бачым, узрост сучаснай хаты па гістарычных мерках невялікі. Нашы землякі толькі пайтара стагоддзя як пакінулі жыць у курных хатах, а ў паўднёвых вёсках Ганцавіцкага раёна – і таго менш. Знойдзена ў навуковым даследаванні Юзафа Абрэмбскага і прыведзена тут гісторыя прыадкрывае нам, як на практыцы адбываўся пераход да больш дасканалага жылля.

Анатоль ТРАФІМЧЫК, гісторык

(Працяг. Пачатак у № 36–37)

Паданне другое. Некалі на шляху падарожнікаў тут, у нашай мясцовасці, стаяла старое вялікае, разгалістае дрэва. Яно стаяла на ўзгорку, яго было добра відаць здаля. На тым дрэве было шмат гнёздаў і жыло шмат варонаў, якія і сустракалі людзей, што праяжджалі паўз гэтую мясціну, сваім гучным і шматгалосым карканнем. Дрэва было настолькі прыкметным здаля, што з часам стала служыць арыенцірам для падарожных, што кіравалі па Старым Шляху ў Чачэрск і далей – у Гомлю. Паступова вакол дрэва пачалі сяліцца людзі, з'явілася і паселішча, якое назвалі «Варанаўшчызна». Так і казалі: «А дзе гэта? Дык гэта там, дзе Варанаўшчызна! Там, дзе стаіць вялікае дрэва і шмат варонаў на ім».

Паданне трэцяе. Некалі даўно-даўно тут жыў чалавек па прозвішчы ці на імя Воран. Землі, якімі ці то валодаў, ці якія апрацоўваў ён і яго дзеці, нашчадкі пазней пачалі называць «Варанаўшчынай» ці «Варанаўшчынай».

Паданне чацвёртае. У даўнія часы тут былі непраход-

ныя і густыя лясы. І вось на гэтай зямлі пачалі сяліцца сярод гушчароў людзі, сапраўдныя гаспадары, пачалі апрацоўваць, араць зямлю. А калі ішлі падарожныя, то ім адкрываўся від ворыва, ворнай зямлі (зямлі, вызваленай з пад лесу пад ворыва). Здаўна тут у нас людзі аралі зямлю, займаліся земляробствам. Ад словаў «араць», «ворыва» і пайшла назва «Ворнаўка».

Паданне пятае. Ворнаўка – узвышанае месца, звязанае з пакланеннем духам і культукам памерлых ці міфалагічным персанажам са свету памерлых. Воран – татэмная культурава жыццёла. «Наўе» – духі памерлых.

(Запісаў Уладзімір Сіндзееў)

Чацвёртае паданне, дзе апавядаецца пра ворыва, пераклікаецца з паданнем аб паходжанні яшчэ адной нашай вёскі, якая як асобнае паселішча перастала існаваць і ў 1968 г. была далучаная да Ворнаўкі, – **Лядцы.** У сэнсе «месца сярод лесу», ляда, вызваленае пад ворыва. Дзе, паводле падання, і пачалі сяліцца людзі.

Як бачым, нават тое, што засталася ад мінулых часоў, падае нам шмат цікавых і арыгінальных версіяў паходжання вёскі. Многія з іх звязаныя як з асаблівым становішчам нашай мясцовасці ў руху на Чачэрск і Гомель уздоўж Сажа, так і з традыцыямі ды гаспадарчай дзейнасцю нашых продкаў. Практычна ва ўсіх гэтых паданнях закладзены вялікі выхаваўчы патэнцыял. Яны паказваюць нашых продкаў працаўнікамі, не горшымі за іншых. І менавіта працай прашчурны зараблялі хлеб і гадавалі дзетак, вучылі даbru.

Паданне аб паходжанні вёскі Енцы

Гэта было ў часы вайны са шведамі. Рускія войскі на чале з царом Пятром I разбілі корпус шведаў у бітве пад Лясной, што на Прапойшчыне (сучасны Слаўгарадскі раён). Шведскі камандуючы аддаў загад корпусу адступіць, прабірацца на злучэнне да караля Карла XII на Украіну. Адыходзілі яны ўздоўж ракі Сож, акурат па нашай мясцовасці, дзе праходзіла старая дарога. Але рускія хутка змаглі нагнаць уцекачоў. І тады было вырашана пакінуць параненых воінаў, пакуль тыя залегаць свае раны, а астатнім рухацца далей. Так параненыя шведы засталіся ў нашых мясцінах. Ім было так больна, што яны моцна енчылі. Гэты энк быў чуцен у наваколлі. З тых часоў мясціны, дзе быў чуцен энк і заставаліся параненыя шведы, пачалі называць Енцы.

(Запісала Галіна Гурская)

Гэты падзеі звязаныя з бітвай пад Лясной 28 верасня

1708 г. часоў Вялікай Паўночнай вайны 1700 – 1721 гг. Рускае войска цара Пятра I пад камандаваннем фельдмаршала Аляксандра Меншыкава разграміла корпус генерала Адама Людвіга Левенгаўпта, які ішоў на падмогу войску Карла XII. Армія шведскага караля засталася без правіянту і зброі. У бітве загінула больш 6 500 шведаў, каля 3 000 (!) былі параненыя. Яна стала канцом перавагі Швецыі на поўначы Еўропы.

Як бачым, згаданае паданне адносіцца да гістарычных, бо, у нейкай ступені, у ім знайшлі адлюстраванне рэальных гістарычных падзей.

У нашым выпадку войскі шведаў сапраўды праходзілі па нашай мясцовасці. І, магчыма, гэты падзеі адбіліся ў памяці месцічаў. Але сама вёска была заснаваная раней і ўпершыню ў пісьмовых крыніцах згадваецца ў 1704 г. як баярскае паселішча ў Чачэрскім старостве.

Паданні на міфалагічнай аснове

Шмат народных легендаў і паданняў звязаныя з вадою і воднай стыхіяй. Адна з версіяў паходжання Кармы звязаная з наступным паданнем.

...На месцы, дзе цяпер Карма, некалі адбылася катастрофа. Зямля адкрылася, і пачаўся вялікі патап. Хутка ўсё патанула, утварылася вялікае возера, берагоў якога не было відаць. Пасярод вады тырчала карма карабля. Калі вада сышла і тутноў пачалі сяліцца людзі, то пачалі гэтую мясцовасць называць «Карма». У адным месцы засталася толькі балота, якое называюць Карабельнае...

Дарэчы, мясцовыя назвы

«Караблішча», «Карабельнае балота» сустракаюцца практычна ва (ці каля) усіх населеных пунктах паўднёва-ўсходняй і ўсходняй Беларусі з назвай «Карма», якіх (толькі тых, што існуюць цяпер) налічваецца больш за 10. Тут праглядаюцца легендарныя матывы (водгукі) біблейскага патапу. А вобраз карабля ці кармы карабля – гэта вобраз Ноева Каўчэга.

Нашая зямля багатая на легенды і паданні, што тлумачаць паходжанне ці гісторыю не толькі населеных пунктаў, але і шматлікіх узгоркаў, рэчак, святых крынічак, урочышчаў, каменных крыжоў і камянёў, якіх шмат у наваколлі кожнага паселішча. Мы ж прывядзём некалькі прыкладаў.

Так, побач з вёскай Міхалёўка знаходзіцца возера Дзявіцы. Паводле мясцовага падання, у ім некалі патанула дзяўчына. З тых часоў тут і дна не бачна, і купацца нельга, бо вада задужа халодная...

На поўдзень ад Халапаўкі знаходзіцца Дзявочы Роў. Паводле мясцовага падання, у час нападения татараў ад іх уцякала адна дзяўчына. Калі хцівыя ворагі вось-вось маглі б дагнаць дзяўчыну, яна пачала маліцца Богу, просячы, каб адкрылася Зямля і праглынула яе – лепш так, толькі б не патрапіць у рукі брудных чужынцаў. І тут сапраўды зямля адкрылася, з'явіўся роў, які напоўніўся вадою і паглынуў дзяўчыну. Так узнікла рака, якая так і называецца: Дзявочы роў.

Валерый ВАРГАНАЎ, настаянік гісторыі Ворнаўскай ЦШ, Кармянскі раён

(Заканчэнне будзе)

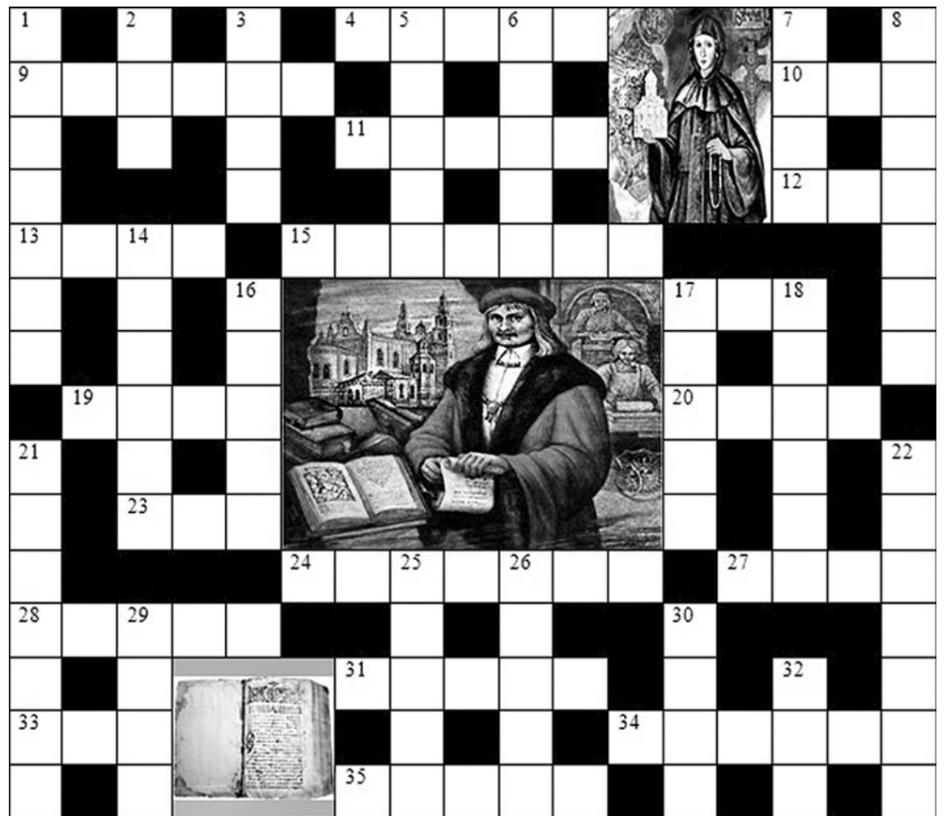
Прыгажосцю цешыць Шчучын

Уздоўж

4. «Старажытная. Ты самая славянская. // Светлая, як ... ў расе». З верша П. Панчанкі «Беларуская мова». **9.** Металічнае пакрыццё абразоў як аздоба. **10.** Урачысты верш. **11.** Запал, моцнае захапленне. **12.** Насякомае. **13.** След чаго-небудзь вадкага на якой-небудзь паверхні. **15.** Ігнацы .... Прозвішча геолога, географа, батаніка, падарожніка, народнага Героя Чылі, ураджэнца былога Навагрудскага павеята; у 1812 – 1816 гг. вучыўся ў Шчучынскім вучылішчы. **17.** Найвышэйшы ўздым у якой-небудзь дзейнасці. **19.** Кніжка чалавеку, што ... пчалы (прык.). **20.** Тытульны .... Старонка ў пачатку кнігі, дзе надрукаваная яе назва; упершыню ў кірылічным друкарстве яго ўвёў Ф. Скарына. **23.** Жаночае імя. **24.** ... Альхімовіч. Імя выдатнага мастака, графіка, ураджэнца Шчучыншчыны, які ў сваіх творах адлюстроўваў беларускую мінуўшчыну. Сёлета – 175 гадоў з дня яго нараджэння. **27.** Калі ... усяму галава, то лён – усяму душа (прык.). **28.** Рака на поўдні Шчучынскага раёна. **31.** «Ты прыгажосцю цешыш вочы. // О, Шчучын, родная ...!» З верша Н. Цвірко «О, Шчучын!». **33.** Тое, што і нізоў'е. **34.** Мацей ... – вялікалітоўскі гісторык, архівіст, прававед, аўтар кнігі і збору дакументаў, рэктар піярскага калегіума ў Вільні, які скончыў у Шчучыне піярскую школу; сёлета – 300 гадоў з дня яго нараджэння. **35.** Статус, які атрымаў Шчучын у 1962 г.

Упоперак

1. ... Урублеўскі. Імя дзеяча рэвалюцыйнага руху, папличніка К. Каліноўскага, героя, генерала Парыжскай камуны, блізка знаёмага з К. Марксам і Ф. Энгельсам, ураджэнца г.п. Жалудок, што на Шчучыншчыне; у гэтым жа паселішчы, у фамільным склепе, знаходзіцца рэшткі гродзенскага старасты Антонія Тызенгаўза. **2.** Старажытнаславянская літара «ы». **3.** «Любіце і шануйце, як святыню, роднае слова, з якім вас літасцівы Бог на ... пусціў». Выказанне Ф. Скарыны. **5.** ... і сілу перамагае (прык.). **6.** Чарада пералётных птушак. **7.** «Грае, грае, а ў ёй ... // Наша чучаца без плям». З верша Янкі Купалы «Аўтарцы "Скрыпкі беларускай"», які ён прысвяціў паэтэсе-рэвалюцыянерцы Цётцы (Алаізе Пашкевіч), ураджэнцы Шчучыншчыны; у Шчучыне ёй устаноўлены помнік. **8.** «Слова – ..., слова – чары, // Вобразчэна юных вёсен». З верша Якуба Коласа «Слова». **14.** Псеўданім, які прыдумаў ёй Якуб Колас, і пад якім была вядомая ў грамадстве і тэатральным свеце народная артыстка БССР, з 1923 па 1962 гг. вядучая артыстка Беларускага тэатра імя Янкі Купалы Вольга Александроўская, ураджэнка г.п. Жалудок. **16.** «Красное ...». Падпольная газета, якая выходзіла на Шчучыншчыне ў часы Вялікай Айчыннай вайны. **17.** ... Друцкіх-Любецкіх. Прыгожы будынак у Шчучыне, спраектаваны вільенскім архітэктарам Т. Расвароўскім у стылі неакласіцызму; помнік архітэктуры. **18.** ... Святога Якуба.

Культавы драўляны будынак, які ў першай палове XV ст. заснаваў на месцы сённяшняга Шчучына троцкі ваявода П. Лелюш; час гэтай падзеі лічыцца часам заснавання Шчучына. **21.** Лідская .... Фізіка-геаграфічны раён Беларусі, у які ўваходзіць тэрыторыя Шчу-

чынскага раёна. **22.** Серабрыстабелы метал з чырванаватым адлівам. **25.** Частка ланцуга. **26.** Тое, што і церніца. **29.** Крыніца паэтычнага натхнення (перан.). **30.** Увосень – за ... просім (прык.). **32.** З кнігаю жыць – ... не тужыць (прык.).

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

Кастрычнік

27 – Клейнбарт Леў Максімавіч (1875, Капыль – 1950), крытык, публіцыст, даследчык творчасці А. Александровіча, А. Бабарэкі, Цішкі Гартнага, А. Гурло, Алеся Дудара, Язэпа Пушчы, М. Чарота і інш., першы біёграф Янкі Купалы і адзін з першых даследчыкаў яго творчасці – 140 гадоў з дня нараджэння.

27 – Таварыства «Музей і цэнтр беларускай культуры ў Гайнаўцы» (Польшча), арганізацыя беларускай дыяспары за мяжой – 25 гадоў з часу адкрыцця першай экспазіцыі.

28 – Пінская рымска-каталіцкая епархія (Пінская дыяцэзія, Пінскае біскупства; Брэсцкая і Гомельская вобл.; існавала ў 1794 – 1798 гг., адноўленая ў 1925 г.), адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка Рымска-Каталіцкай Царквы ў Беларусі – 90 гадоў з часу заснавання.

28 – Урублеўскі Зыгмунт Фларэнты (1845, Гродна – 1888), удзельнік паўстання 1863 – 1864 гг., вучоны-фізік, педагог, адзін з заснавальнікаў фізікі нізкіх тэмператураў, член-карэспандэнт АН у Кракаве (Польшча) – 170 гадоў з дня нараджэння.

29 – Музей Обальскага камсамольскага падполля (г.п. Обаль, Шумілінскі р-н; 1965), філіял Шумілінскага гісторыка-краязнаўчага музея – 50 гадоў з часу стварэння.

30 – Бембель Андрэй Ануфрыевіч (1905, Расія – 1986), скульптар, народны мастак Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1970), кавалер ордэнаў Леніна, «Знак Пашаны» і інш. – 110 гадоў з дня нараджэння.

30 – Ліманаўскі Баляслаў (1835, Латвія – 1935), польскі публіцыст, гісторык, палітычны дзеяч, які пісаў пра вызваленчы рух і гісторыю культуры беларускага народа, – 180 гадоў з дня нараджэння.

31 – Бельскі Фама Антонавіч (1890, Капыльскі р-н – 1952), беларускі і ўкраінскі вучоны ў галіне педагогікі і псіхалогіі, краязнаўца, музеёлаг, педагог – 125 гадоў з дня нараджэння.

31 – Гумілеўскі Леў Мікалаевіч (1930, Расія), скульптар, народны мастак Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1974), прэміі імя М. Грэкава (1984) – 85 гадоў з дня нараджэння.

31 – Дзягілевіч Уладзіслаў (1675, Беларусь – 1714), архітэктар, прадстаўнік архітэктуры барока – 340 гадоў з дня нараджэння.

Дзе варта пабываць

Не пасяліць у сэрца восень

З нагоды святкавання **Міжнароднага дня пажылых людзей у Прэзідэнцкай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь адкрылася выстаўка пейзажнага жывапісу ўдзельнікаў клуба «Прырода і фантазія» «Сэрцу родныя матывы...».**

Аўтарамі прадстаўленых у экспазіцыі працаў з'яўляюцца людзі самых розных прафесіяў, многія з якіх толькі пасля выхаду на заслужаны адпачынак здолелі адкрыць у сабе новыя таленты, захапіліся мастацтвам. Гэта Эдуард Серафімавіч Самойлаў, Ганна Анфі-

маўна Гадзірава, Анатолий Дзмітрыевіч Крывенка, Галіна Іосіфаўна Карповіч.

А 14 кастрычніка ў зале бібліятэкі для пажылых людзей адбыўся канцэрт Дзяржаўнага народнага хору Рэспублікі Беларусь.

Выстаўка будзе доўжыцца да 30 кастрычніка 2015 года (час працы экспазіцыі: з 9.00 да 19.00 па буднях). Уваход вольны. Пры сабе мець пашпарт або чытацкі білет Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь.

Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь знаходзіцца па адрасе: г. Мінск, вул. Савецкая, 11 (правае крыло Дома Урада).

Аля КАРАЛЕВІЧ,
супрацоўніца бібліятэкі

Г. Карповіч. «Хутка зіма»

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НЕЎРЫ (грэч. Neuroi), **навары** – старажытныя плямёны, якія ў VI – V стст. да н.э., паводле грэчаскага гісторыка Геродота і рымскага гісторыка Пталемея, жылі ў верхнім цячэнні Днястра, Паўднёвага Буга і басейна Прыпяці.

Упершыню ўзгадваюцца ў 4-й кнізе «Гісторыі» Геродота, як народ, які жыве «вышэй за скіфаў»: «У неўраў звычай скіфскі. За адно пакаленне да паходу Дарыя ім прыйшлося пакінуць сваю краіну з-за змеяў. Таму неўры былі вымушаны пакінуць сваю зямлю і пасяліцца сярод будзінаў. Гэтыя людзі, магчыма, чараўнікі. Бо скіфы і эліны, якія жывуць сярод іх, сцвярджаюць, што кожны неўр штогод на некалькі дзён ператвараецца ў ваўка, а потым зноў прымае чалавечае аблічча... Калі скіфы звярнуліся да неўраў па дапамогу супраць персідскага цара Дарыя, тыя адмовіліся і тлумачылі, што не маюць спрэчак з персамі, і не дапамогуць скіфам, якія самі прычынілі вайну».

На думку П. Шафарыка, Л. Нідэрле і інш. гісторыкаў, неўры былі продкамі славянаў.

Шведскі гісторык Олаф фон Далін (XVIII ст.) вызначыў неўраў як «сумесь расаў» і лакалізаваў іх месца знаходжання ў Скандынавіі. У XIX ст. славацкі гісторык П. Шафарык размяшчаў неўраў у басейне Нарва (сучасная Усходняя Польшча) і лічыў іх славянамі. Беларускі этнограф і края-

знаўца П. Шпілеўскі меркаваў, што неўры насялялі тэрыторыю Беларусі, бо тут найбольш былі пашыраны ўяў-

Неўры на тэрыторыі сучаснай Беларусі

ленні пра ваўкалакаў-пярэваратняў. Савецкі археолаг В. Мельнікоўская (1950 – 1960-я) лічыла неўраў насельніцтвам мілаградскай археалагічнай культуры, якое ў VIII – III стст. да н.э. займала паўднёвы ўсход Беларусі. Яна меркавала, што плямёны мілаградскай археалагічнай культуры прыйшлі на тэрыторыю Беларусі з заходняй часткі Валыні. Гэтую думку падтрымаў акадэмік Б. Рыбакоў на падставе

таго, што будзіны, да якіх перасяліліся неўры, жылі на тэрыторыі сучаснай Бранскай вобласці, побач з Гомельшчынай.

Беларускі археолаг С. Рассадзін лакалізаваў неўраў у басейне Гарыні (заходняя частка мілаградскага арэала), на яго думку, адтуль неўры рушылі да Паўднёвага Буга – да скіфаў, а ўзгаданне будзінаў – памылка перапісчыка. З ім згодны даследчык скіфскай культуры А. Цераноўскі. Змеі Геродота, на думку Рассадзіна, азначаюць змены клімату – паніжэнне сярэдніх тэмператураў і ўзрастанне вільготнасці (шмат дажджоў, паводкі, забалочванне нізінаў), што адбылося ў сярэдзіне VI ст. да н.э. і прымуслі неўраў перасяліцца на сушэйшыя месцы. Паводле Рассадзіна, і на падставе таго, што да неўраў па дапамогу звярталіся скіфы, неўры былі даволі шматлікімі і моцнымі; не былі дзікунамі, а мелі палітычную арганізацыю – «норавы скіфскія» (у тагачаснай Скыфіі ўжо склалася рабаўладальніцкая дзяржава).

Частка беларускіх этнолагаў мяркуюць, што доказам месцазнаходжання неўраў на тэрыторыі Беларусі з'яўляецца пашыранае існаванне гідронімаў з коранем «нар». Таксама варта ўпам'януць сведчанні Геродота, што неўры кожны год на некалькі дзён быццам ператвараюцца ў ваўкоў, а таксама тое, што яны змянілі сваё месца жыхарства з-за змеяў, якіх шмат там развяслося. Навукоўцы, як у доказ гэтаму, пачалі прыводзіць беларускія легенды аб ваўках-пярэваратнях і змеях, а таксама «Слова пра паход Ігараў», дзе згадваецца князь Усяслаў Полацкі, які быццам мог ператварацца ў ваўка.